

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Стрелкова Владислава Володимировича
«Технології легітимації й делегітимації президентської влади в
політичному процесі України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 052 – політологія (галузь знань – 05 соціальні та
поведінкові науки)

Трансформація політичної системи в Україні, реформування її інституційної компоненти, нагальність реалізації якої не викликає сумнівів, передбачає не лише оптимізацію її інституційної структури, а й налагодження конструктивних відносин між головними елементами політичної системи, акторами політичного процесу – політичними елітами і лідерами, інститутами влади та опозиції, державними і громадськими інституціями тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграє інститут президента держави, сила і спроможність якого залежить від рівня його підтримки й довіри з боку громадян та інших політичних акторів, тобто його легітимності, що загалом позначається на стабільності політичної системи. Загальновідомо, що легітимність конкретної влади (у цьому випадку президентської) не вічна, вона змінюється за нових політичних обставин (які можуть бути зумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками), нових моделей політичної поведінки як владних структур, політичних контроліт та мас. Від часу відновлення незалежності України йдеться про часті кризи легітимності президентської влади в Україні, які мають тенденцію до перманентного відтворення. Відтак, актуалізуються дослідження таких криз не тільки з точки зору загальнотеоретичного політологічного аналізу цього явища, а насамперед його технологічної складової. У цьому контексті мова йде нагальність досліджень легітимації/делегітимації президентської влади в Україні з точки зору аналізу та систематизації технологічних засобів, що використовуються владною елітою, контролітами чи масами у цьому процесі.

З огляду на це, дисертація Стрелкова В. В., мета якої полягає у дослідженні нормативно-правової бази, інституційної структури, процедур і технологій легітимації й делегітимації президентської влади в Україні в контексті демократичної трансформації (с.17), є вкрай актуальною. Підсилює значення такого дослідження намагання автора з'ясувати особливості використання технологій делегітимації інституту Президента України у хронологічних рамках 2010-2019 рр., а також у позалекторальних процесах.

Слід виокремити міждисциплінарний характер цього дослідження, відзначивши використання автором теоретичних та методологічних підходів не тільки політології, а й соціології, психології, політичного менеджменту, антикризового управління, філософії та права тощо. Отож, вибір методології та методів дослідження, а також основних положень інших наук (міждисциплінарність) дає можливість стверджувати про комплексність

напрацювань дисертанта, що дало змогу сформулювати низку теоретичних та практичних висновків, які можуть бути корисними у сучасній політичній науці.

На основі ґрунтовної джерельної бази (с. 23-46) та достатньо вдало обравши основні методологічні підходи (с. 77-85), дисертант комплексно охопив практику перебігу політичного процесу в Україні, розвитку ключових елементів політичної системи України, наголосивши на особливостях трактування, формах та технологіях легітимації/делегітимації президентської влади у політичному процесі. У цьому контексті варто відзначити намагання автора вказати, що проблема організації політичної влади в Україні відповідно до сучасних вимог демократичного урядування є одним із актуальних і пріоритетних напрямів дослідження у рамках сучасної політичної науки (с.88). Обрана тема постійно перебуває в полі зору вчених, однак дослідження технологічної складової легітимації/делегітимації президентської влади у політичному процесі України потребує подальших ґрунтовних досліджень. Беззаперечною заслугою цієї дисертаційної роботи є висвітлення різноманітних точок зору щодо окремих легітимаційних аспектів політичного процесу, зокрема таких, як обрання глави держави (с.56-58), специфіки застосування технології делегітимації (с. 59-68).

Заслуговує на увагу детальний підхід до опрацювання категоріального апарату дослідження (с. 68-77). Так, дисертант обґрунтовує трактування президентської влади як інституту демократії, показує її роль у демократичній трансформації українського суспільства. Автор висловлює припущення, що інститут президентства в Україні залишається структурою, яка є залежною від політичної волі та діяльності її носіїв – конкретних політиків і можновладців: «Цей інститут надто персоніфікований, щоб бути виразником волі всього народу, а не особистих й вузькогрупових інтересів» (с. 75).

Дослідницький інтерес викликає й те, що автор комплексно розкриває інституційну структуру та правову природу президентської влади в Україні, їх змістовні характеристики. У дослідженні В. В. Стрелкова систематизовано та узагальнено нормативно-правову базу легітимації президентської влади в Україні на етапі демократичної трансформації (с. 89-114). Дисертант вказує, зокрема, на те, що вона складається з комплексу правових норм, законів, традицій, міжнародних зобов'язань тощо, які кореспондують із реалізацією стратегічного курсу України на інтеграцію з Європейським Союзом (с.19). Здобувач приходить до закономірного висновку про те, що юридичним документом, де зафіксовано головні підстави, норми і процедури легітимації Президента України, є Конституція України. Попри зміни форм державного правління, з внесенням відповідних змін до Основного Закону, все ж це не має вирішального впливу на структуру вищих органів влади в Україні – президентська влада залишається (і сприймається так політичними елітами й масами) визначальним чинником, який впливає на функціонування політичної системи України (с. 113-114).

Окрім цього заслуговує на увагу авторський підхід до комплексного аналізу законодавства про вибори Президента України (с. 96-108). Дисертант стверджує, що сприятливим фактором легітимації інституту президента є демократичні зміни законодавства про вибори глави держави із розширенням кола офіційних спостерігачів, відміною деяких норм, що не дали позитивного ефекту у попередніх виборчих циклах. Легітимації президентської влади також сприяє демократизація публічної сфери у напрямі її транспарентності й її посилення завдяки можливостям, які відкривають сучасні ІТ-технології (с. 115).

Коли йдеться про інституційну структуру легітимації президентської влади, здобувач аргументовано доводить, що на легітимацію президентської влади значний вплив здійснюють регіональні еліти, клани, олігархічні та фінансово-промислові групи з їх матеріальними, медійними та інституційними можливостями, які постійно зростають (с. 115-116, 131).

Варто відзначити й спроби автора розкрити суспільно-політичний контент, форми та напрями використання технологій делегітимації інституту президентської влади в електоральних процесах 1999-2004 рр. (с. 134-154) й 2010-2019 рр. (с. 155-172), а також у позаелекторальний період перебігу політичного процесу в Україні (с. 173-189). Автор вказує, зокрема, на те, що загальний розвиток політичного процесу наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. та особливості перебігу електоральних циклів обрання Президента України того часу, засвідчили загострення боротьби авторитарних і демократичних тенденцій у політичній системі нашої держави. Влада системно працювала над делегітимацією опозиції та її лідерів, прагнучи реалізувати монопольне право на артикуляцію та захист власних інтересів. Владна еліта не допускала можливості визнання результатів вільного волевиявлення громадян та цивілізованої передачі державної влади в руки політичних опонентів демократичним шляхом (с. 153).

Окрім цього автор доводить, що під час президентських виборів 2014 р. практично не зафіксовано використання делегітимаційних технологій, адміністративного ресурсу, «чорного» піару тощо. Натомість на президентських виборах 2019 р. технології делегітимації кандидатів у Президенти України мали місце, а перебіг електорального процесу і зміст виборчих технологій часто суперечили демократичним принципам і європейським стандартам. Спостерігався брак політичної волі еліт щодо відмови від застосування традиційних та використання новітніх мережевих технологій мобілізації громадян (с. 171).

На основі проведеного аналізу, автор приходять до висновку про те, що технології делегітимації політичних еліт та лідерів використовуються увесь час їх перебування при владі зокрема або у сфері практичної політики загалом. Проте особливо широко такі політичні технології застосовуються під час виборів представницьких органів влади, а також виборів президентів країни. Зміст і напрями делегітимації президентської влади в Україні визначають глибина і масштаби конфлікту всередині правлячої еліти загалом та між владою та опозицією зокрема. Їх використання має яскраво виражений

циклічний характер, який підпорядковано логіці перебігу президентських електоральних циклів (с. 188-189).

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлено великою кількістю проаналізованих здобувачем наукових праць, комплексністю авторського підходу до проблематики легітимації/делегітимації політичних еліт та лідерів (у цьому випадку президентської влади) у політичній системі України; апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях різного рівня, а також використанням сучасних загальнонаукових методів дослідження, наукових напрацювань щодо проблематики трансформації елементів політичної системи з використанням технологій легітимації/делегітимації; виявлення шляхів подолання викликів, зумовлених поширенням технологій делегітимації політичної влади в Україні.

Отримані у роботі наукові результати сукупно розв'язують важливу проблему, що виявляється політологічному аналізі такого складного явища як технологічний аспект легітимації/делегітимації президентської влади у політичному процесі України. Основні результати дослідження достатньо повно викладені в опублікованих працях автора: основні положення та результати дисертації висвітлено в 13-ти публікаціях (у фахових наукових виданнях з політичних наук (у тому числі у закордонному виданні), тезах та матеріалах науково-практичних конференцій за міжнародною участю).

Текст дисертації Стрелкова В.В. цілковито розкриває логіку дослідження та реалізації визначеної мети та завдань дисертації. Тема дисертації є надзвичайно актуальною, її структура є добре продуманою, матеріал викладено логічно та послідовно. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими. Зміст роботи відповідає спеціальності 052 – політологія (галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки).

Зміст анотації, яка подана українською та англійською мовами, відповідає змісту дисертації, стисло та адекватно відображає основні положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження.

У дисертації не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. У роботі подано кваліфіковані посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей.

Відзначаючи позитивні моменти дисертації, її значимість та ґрунтовність, водночас потрібно висловити окремі зауваження, які можуть бути вектором для поглиблення дисертантом наукових розвідок у царині комплексного політологічного аналізу сучасних трансформаційних процесів в Україні крізь призму легітимації/делегітимації президентської влади:

1. Зміст підрозділу 1.2. «Теоретичний аналіз політичного процесу в контексті технологічного виміру легітимації й делегітимації президентської влади» загалом дає уявлення про структуру політичного процесу, етапи його

перебігу тощо. Водночас, варто було б зупинитися на розкритті специфіки демократичного транзиту в Україні, коли на відміну від інших посткомуністичних країн, нам приходилося одночасно вирішувати чимало проблеми у ході розбудови інституцій незалежної держави, формування ринкового господарства, становлення й розвитку громадянського суспільства тощо. Відтак, таке висвітлення парадигми легітимації й делегітимації президентської влади в Україні у роботі набуло б трохи іншого, більш чіткого «забарвлення».

2. Проблема шляхів і способів легітимації/делегітимації президентської влади тісно пов'язана з ефективністю та спроможністю громадянського суспільства впливати на політичні процеси. У роботі достатньої повно розкрита роль громадських об'єднань, до прикладу, Громадської мережі ОПОРА, у контролі над перебігом електоральних процесів під час обрання президентів України. Натомість діяльність інституцій громадянського суспільства під час Революції Гідності у третьому розділі дисертації висвітлена досить побіжно.

3. У підрозділі 3.3. «Форми та напрями делегітимації глави держави в позалекторальних процесах» увагу здобувача в основному зосереджено на технологіях делегітимації влади президентів України, які мають суб'єктивну природу, тобто ініційовані контролітою або інституціями громадянського суспільства. Натомість існують і об'єктивні чинники делегітимації президентської влади внаслідок глобальних та локальних викликів, зовнішніх загроз або реалізації модернізаційних внутрішніх проектів. Так, у дисертації варто було б звернути увагу на ризики та негативні наслідки для легітимації/делегітимації президентської влади, що виникають сьогодні у ході реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації в Україні.

4. Загальновідомо, що сепаратистська активність суб'єктів політики сприяє дискредитації держави та її інституцій, посилює дезінтеграційні процеси і відцентрові тенденції у політичній системі. Зрештою, це може призвести до колапсу системи державного управління та втрати керованості суспільними процесами. Ця проблема заслуговує на ґрунтовний аналіз із відповідною кореляцією та систематизацією технологій делегітимації президентської влади в Україні.

5. Погоджуємось з дисертантом, який стверджує, що легітимації президентської влади в Україні сприяє зростання відкритості публічної сфери, посилення ролі соціальних медіа і технологій (с.115). До прикладу, сьогодні соціальні мережі стали складовою політичної діяльності (головно електоральної) у світлі трансформації традиційної політичної діяльності, набувають своїх характеристик як інноваційного інструменту цифрової політики, змінюють форму сприйняття політичних процесів та носіїв політичної влади. Однак у роботі цій проблематиці надається незначна увага, особливо з точки зору прогностичного аналізу технологічного застосування інформаційно-комунікаційних можливостей соціальних мереж у ході легітимації/делегітимації президентської влади в Україні.

Попри те, наведені зауваження стосуються головно дискусійних аспектів праці та не впливають на зміст дисертації, не применшують її наукової та практичної цінності, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем. Робота виконана на належному теоретичному та емпіричному рівнях, є цілісною та завершеною. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Загалом, здійснений аналіз рукопису дисертації В. В. Стрелкова на тему «Технології легітимації й делегітимації президентської влади в політичному процесі України» дає змогу зробити висновок про те, що робота виконана на належному теоретичному і методологічному рівнях, її основні положення апробовано у належній кількості наукових публікацій і наукових конференцій, є працею, у якій представлено нові науково обґрунтовані результати. Дисертація є оригінальним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167), а її автор, Стрелков Владислав Володимирович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 – політологія.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Л. О. Дорош

Підпис Дорош Л. О. засвідчую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський